

EGY ERDÉLYI FŐ-HARMINCZADOS UTASÍTÁSA 1685-BŐL.

Instructio pro egregio domino Joanne Batizi de Alba-Julia tricesimarum Marosváradgyensium, Szászvárosiensium, Dévensium et Brádiensium supremo tricesimatore anno 1685 die 13. Julii extradata.

1. Minthogy a harminczadosoknak sokfelé kell vigyázniok, melyek mind fiscusunk s mind penig országunknak közönséges hasznát nézik, annakokáért a mi harminczadinknak jövedelmének beszolgáltatása, hogy jobb móddal s hasznosabban lehessen, kívántatik, hogy a harminczados az ő hűségéről, s hozzánk való köteleességéről megemlékezzék, és az igaz vectigal szerént mindenféle kereskedő rendeken, kik marhájokkal az reábizott harminczadok alatt alá- és feljárnak a *harminczadot* igazán és híven exigálja. Hogyha peniglen a *vectigalban* nevezet szerént *valami marha nem találatnék* megírva, az áros emberek hit szerént tartozzának megmondani: hány forint érő marha legyen és minden forintból ötödfél-félpénzt exigáljon és registumában diligenter inseráljon, sub poena fidefragii.

2. A *harminczad megvételében* penig ilyen módot tartson, hogy sem úrnak, sem nemes embernek, sem egyéb akármiféle renden valóknak, valakik akármelyféle marhát kereskedésnek okáért a harminczadra visznek, harminczadját meg ne engedje, hanem mindeneken indifferenter megvegye. Sőt minden megharminczadlott marhát nevezet szerént felírjon, úgy is vegye be rátiójában. Hogy penig az urak és nemesek közül jobban végire mehessen, kik küldjék magok majorságát a harminczadon által, vagy kiknek legyen kereskedésre való marhájok, aziránt tartsa magát az 1632. esztendőben Fejérvárott emanáltatott articulushoz, art. 30.

3. Megkívántatik, hogy mindenféle marhától, melyet keze alatt levő harminczadunkra visznek, *czédulát* adjon róla, hogy azt a czédulát a szomszéd harminczadokra elvivén az áros, vagy kereskedő emberek, annak a szomszéd harminczados mássát vagy magát elvegye, a kereskedő embernek mást adván, békével el is bocsássa. Hogy penig a sus-

piciót távoztathassa és a harminczadon járókat jobban megzabolázhassa, a harminczadlótól keze írása és pecsége alatt, minden harminczadló marháiról igaz regestumot vegyen; úgy aszerént a harminczadlónak ő is adjon, melyet rátiójának comprobalására, tempore examinis suae rationis, exactorinknak beadjon, a megharminczadlott marhának fele büntetése alatt.

4. A kereskedő emberek, restségét és vigyázatlanságát látván a harminczadosnak, a *harminczadot elkerülik* és elszökik fiscusunknak nagy kárával. Azért éjjel-nappal szorgalmas vigyázása legyen, a ne történjék. Ha pedig valamely kereskedő ember marhájával elszöknék, s megkaphatja, minden marháját egyedül fiscusunk számára egészen elvegye, magát bocsássa békével, mert ha vigyázatlansága miá fiscusunk kárt vall, bátor annakutánna tudódjék is ki, maga cum duplo fizeti meg.

5. Amely kereskedő ember a harminczadot marhájával elszöki, bátor akkor meg nem kaphatják is, szabadsága legyen a harminczadosnak azután is, ahon reá talál, a szöktető embert megfogni, és az elszökött marhának két harminczadját megvenni, melyet egészen a mi tárházunkban tartozik administrálni sub poena fidefragii. Hogyha büntetlennek mondja magát, ki efféle dologban találtatik, a harminczados böcsületes értelmes embereket convocáljon, és a *harminczados zászló* alatt törvényt láttasson, hogy ha bűnös leszen büntetődjék, ha nem, békével maradjon, törvény előtt pedig az ilyen kereskedő emberrel ne concordáljon sub poena 200 florenorum.

6. Reávigyázzon a harminczados és megtiltsa, hogy a kereskedő emberek az ő marhájokat, melytől még nem harminczadoltak, se házokhoz, se szállásokra ne vigyék, hanem elsőben a *harminczadló-házhoz* menjenek vélek, és ott beirassák, cédulát vegyenek róla, és eképen vigyék ahová akarják vinni, mert ha valaki különben cselekszik, marhája elvételeivel büntetődjék.

7. Az ország járta *utakat* és egyéb ál-utakat, a harminczados igen őriztesse, hogy a kereskedő rendek marhájokkal a harminczadot el ne szökjék és ha valamely kereskedő vagy egyébféle embert megkaphat, ki ez országból, a mi, és országunk articulusi s edictumink continentiái és végezési ellen, valami *megtiltott marhát* vinne, ugymint aranyat, ezüstöt, kénesöt, vadbört, lábas marhát, ökör- és tehén-bört, mézet, viaszat, dutkát, tallért és egyéb jóféle pénzt, rezet, ónot, salétromot, puskaport, töltést, s akármi lövészerszámokat is, és fegyvert ki ne engedjen vinni, amint arról való edictumink contineálják. Az olyanokat megfogja, és minden marháját elvegye, juxta articulum.

8. A harminczadokról és sókamarákról kibocsátott *schédákat*, *régiákat*, melyek kezéhez mennek, mindenféle kereskedő emberektől elvegye, és

colligálván hiven megtartsa, szomszédjai harminczadosoknak vagy vámosoknak s e kamara szolgálainak annál inkább portusi diákoknak ki ne adja, hogy rátiókat ahhoz képest conformálják. Ilyenekben collusiója ne légyen, mert ha megtudódik, tisztit s minden javait amittálja, hanem, amikor töle exactorink kívánják, igazán, kezekhez, fogyatkozás nélkül bészolgáltassa.

9. A kamara fiai és portusi deákok is szoktanak ilyen fraudulentiával élni: a szekereseknek, vagy hajókra, *czédula nélkül*, egynehány számú sókat el szoktanak adni, de azért lábó-czédulákban elbocsátott sók közé nem szokták beírni, melyeknek árokat magok számokra tartják. Hagyjuk azért, hogy efféléket minden szekereken és hajókon felkeressen, ha a fél sónál több só találtatik, elvégye, és a lábó-czédulák hátára felírja, sub poena fidefragii ratiocináljon róla, az ilyen lábó-czédulákat, rátiója mellett, fiscalis exactorinknak tartozzék beadni.

10. A kereskedő embereket maga számára *megsarczoltatni*, huzással-vónással, articulus felett, czédulapénz-exigálással erőltetni ne merészelje, avagy per contractum et compositionem elbocsátani meg ne próbálja, hanem akihez kételkedik és valami sorsot ismér hozzája, hogy valami marhát megtagadott volna, azt semminémü ígéletért, adományért, barátságért meg ne engedje, hanem a marhát meglátogassa (mindazáltal kár nélkül). Aki jámbor és kétség nincsen hozzája, vagy marhájához nem lehet, sőt békével, egynehány harminczadoson marháját egyszer meghányván, igazságosan eljött, az olyant ne háborgassa, hogy a kereskedők el ne idegenedjenek keze alatt való passusról, se penig őket ne böcs-telenítsék, különben cselekedvén, kemény büntetésünköt fogja magán tapasztalni.

11. Szokták követni a kereskedő és egyéb rendbeli emberek, megvészik a jó háttas és egyéb szekeres *lovakot* az országban és nyereségre kiviszik eladni, sőt magok mennek ki rajtok, mintha ott künn más országban nem akarnák eladni, de azért ugyan eladják és kereskednek véle. Az olyan emberekre azért szorgalmatosan vigyázzon, hogy *ki ne vihessék*, azoktól megválva, kiknél levelünk lészen, a kivitelének megengedéséről, nem különben értsen egyéb akármi lovak felől.

12. A harminczados és rationista is, se magok, se mással társalkodván, semminémü *kereskedést* ne merészeljenek indítani, se a harminczadosoknak jövedelméből, pénzből másnak sem magoknak, *kereskedésre adni*, sub poena amissionis capitatis et omnium bonorum; hanem ahová rendeljük vagy tárházunkba bészolgáltassa, cántoronként, helyes commissiók és quietantia mellett, rátiójának igazítására.

13. Propria schédáival egy forinton felyül ne éljen sub poena fl. 12; hanem a mi számvevőinktől vegyen harminczadra való *regia*

schédákot, melyeken egy pecsét lészen: a mi czimerünk és nevünk alatt. Omissákot is ne tegyen sub poena eadem singulari fl. 12 et earum continentiarum duplici solutione. A maga tisztiben penig continuus legyen, szolgájára ne bizza, se semminémü cselédire, sub amissione officii et honoris, hütös reversalisos rationistáján kívül, proventusunknak percipiálását és harminczad exigálását.

14. Semmiképen magának s másoknak is barátot, hasznot, a mi kárunkkal ne szerezzen, annál inkább a már felvett rosz szokás szerint: másoknak való *ajándékozódást*, rendeletlen dolgainak szinezésére, jövedelmünknek csonkításával, böcsületinek vesztése alatt, hagyjuk és parancsoljuk ne cselekedje; hanem praefectusunk által az megtörténhető káros fogyatkozásokról, jövendőbeli kárunknak eltávoztatására bennünköt kötelessége szerint voltaképen tudósítani él ne mulassa. *Rationistákat* penig, praefectusunk consensusából, jó residentias nemes embereket, hittel köteleseket, kik is nekünk reversálissal légyenek kötelesek, parancsoljuk, melyektül vött reversálist is, in paribus, praefectusunknak beadjon.

15. Szoktanak sokan ilyen cautióval is élni a *lábás marháknak kivitelében* és harminczadjának elkerülésében, hogy szekerek eleiben feles számú marhákot fogatván, valami szabados kereskedés alatt levő marha kivitele praetextusa színivel, odaki eladják, és így is a harminczadbeli proventusunkot defalcálják, mind penig az országnak arról való constitutióit és edictuminkot általhágják. Reávigyázzon szorgalmatosan, valakik ilyen praetextus alatt lévő kereskedő emberek találtatának, az olyanokat arestálja, és nekünk vagy praefectusunknak tudtára adja, törvény szerint meg is büntesse. Melyet ugy vehet észében, hogyha kinek-kinek, mind kimeneteliben, mind penig bejöveteliben szorgalmatos vigyázása lészen, és neveket, s a marháknak is számokat regisztrálja.

16. Ha mikor *nyestet*, nyusztot vagy hiüzbört akár gereznában, akár egyenként találnak hozni, avagy egyébféle *fejedelmeknek való marhákot*, az olyanokat addig másfelé el ne bocsássa, hanem igyenesen hozzánk dirigálja, és küldje, vagy megírja: micsóda marhakkal érkeztenek, és ha nekünk szükségesek lesznek, tudósítjuk, annakutánna úgy adhassák el, akinek akarják. Hasonlóképen ha *jó lovat* találnak hozni vagy *lövő-szerszámokat* és egyéb *fegyvert* is, azokban is azon módot observálja.

17. Az ösvényeknek és *árlutaknak bevágatások* felől, a tiszteket, mi mandátomunk mellett, hiteles nemes emberek által, szorgalmatosan requirálja, admoneálja és az ország articulusra emlékeztesse; azoktól hitek és pecsétek alatt való testimonialist vegyen, specificce denominálván, ahol végére mehet afféle csinált utaknak, melyek a mi harminczadunknak

ártálmára valók volnának, és az ország articulussal ellenkeznének, melyet ha a tisztek posthabeálnának, tudósítani felöle minket ei ne mulassa.

18. Akik *marhájokat legeltetésnek okáért a török határában hajtják*, különben meg ne engedje, hanem a harminczadra betérni kénszeritse, ahol marhájoknak igazán számát felírhasa, és arra szorgalmatosan reávigyázzon, ha azonszerént hajtják vissza marhájokat, mint elvitték. És ha comperiáltatik igazán, hogy a legeltetésnek praetextusával, valaki eladta, nem lévén különben mód a megbüntetésben, az ország articulusa szerént, citáltassa a vármegye székére és prosequálja törvénnyel, ha pedig valami részét adta el és a többit visszahajtja, azon marhákat confiscálja.

19. A kereskedő emberek szoktanak olyan mesterséggel élni, hogy amikor arú-marháért egyfelé is, másfelé is kimennek, ha csak mi kevés vásárlások bizattatnak is reájok, országunkbeli főúri, nemes és közrendbeli hiveinktől, kik magok pénzeken, házok szükségére holmi egy más vásárlásokat szoktak a kereskedő reudek által hozatni, *aminémü vásárlástól harminczad nem szokott járni*, az olyan vásárlásoknak praetextussa alatt a harminczadból való jövedelmünkben nem keveset tartanak magoknak, holott némelyek közülük, tízannyi vásárlást is mondhat harminczadunkon, mintsem valamely lakos hiveinktől reabiztatott, és így nem kevéssel lophatja meg fiscusunk jövedelmét. Hogy azért ebben is ezután ilyen szabados útjok ne lehessen, szükség a harminczadosnak *testimoniálist* kivánni az áros emberektől, melylyel comprobáltassék az olyan vásárlás. A testimoniális pedig, hiteles állapottal, a vásárlásra pénzt adott embereknek kezek irások s pecsétek alatt és hitek szerént légyen írva, mennyi pénzt adtak? s mikor? *aloquin, ha sufficientibus documentis*, jó és teljes testimoniálisokkal nem comprobáltathatik a harminczados előtt az ilyen vásárlás, megvegye a harminczadot az olyan marháktól is, különben se cselekedjék, böcsületinek vesztése alatt, hagyjuk és parancsoljuk.

20. A *lovas legények*, nekünk, erős reversálissal, hittel legyenek kötelesek, haszontalan voltak ne légyen, kikkel szorgalmatosan mindenfelé s minden járó és álutakra s ösvényekre *vigyázzanak*, azoknak forgolódásoknak fructusiról, rátiót tartson, és számot is adjon; hasonlóképen a *contrabontokról* is, melyek szoktak lenni minden harminczadokon. Ha mely instructióját illető szükséges dolgok punctumok szerént, nem irattattak eleiben, mindazáltal hozzánk tartozó kötelességére parancsoljuk, rést és utat magának ne keressen, annál inkább mellette lévő *számtartókkal* jövedelmünk csonkításával, akármi kigondolható színek alatt is, ne kerestessen hogy nem iratott instructiójában, azt a mi

jövedelmünköt, magoknak vagy másoknak, akármi színek alatt ne fordítsák, engedjék vagy magok kedveltetésekért ajándékozzák, mert ha olyan dolgokban tapasztaltatnak, halállal fizetnek és minden javoknak elvesztésével.

21. Esztendejének eltelése után, particularis regestumával együtt, *generális regestumát* super perceptis et erogatis, commissiókkal és quietantiákkal, praefectusunk exhibitája alatt, exactorinknak, ad decimum quintum Januarii anni sequentis, személye szerént compareálván, beadja, finaliter rátióját decidáltassa, elegendő számot adjon sub poena 200 florenorum.

Observatiók.

A marosváradyai harminczadunktól provenialó proventust más ususra ne fordítsa, hanem tudván maga is, hogy *konyhánk tartására*, marhák vételére rendeltetett, azért mihelyt valamennyire gyűlt, egészen adminisztrálja.

A dévai harminczad proventusából penig a praesidiumnak kell fizetni, erről is bennünket, gyűlvén, tudósítson.

A szászvárosi és brádi harminczadokat is egyiket az másikkal öszve ne elegyítse.

Conventionalis.

A marosváradyai, szászvárosi, dévai és brádi harminczadosságról való fizetése magának:

Kézpénz fizetése lészen	fl. 100	
Buzája 30 kis köből, cubuli saxonicales		30
Rationistának	12	
Vámosnak	18	
Szászvárosi rationistának	12	
Egy lovas legénynek	10	
Dévai rationistának	16	
Egy lovas legénynek	12	
Brádi rationistának	12	
Lovas legénynek	10	
Koresomárosnak gyertyával együtt	12	
Buzája öt kis köből, cub. saxonicales		5
Minden veder bortól apadásra egy-egy pénz ...	denar 1/1	

Datum in thermis nostris Algyógyiensibus 13 July anno 1685.

I. Apaffy Mihály fejedelemnek utasítása az orsz. Levéltár kinstári osztályában.

Közli: K. K.